

SOCIALISTEN : GEZELLEN ZONDER VADERLAND ? De Belgische Werkliedenpartij en haar verhouding tot het 'vaderland België', 1885-1940

GUY VANSCHOENBEEK*

“IK WEET DAT MEN U ZAL ZEGGEN DAT DE SOCIALISTEN VADERLANDSLOOZEN ZIJN”, SCHREEF NOG IN 1912 JULES DESTREE IN ZIJN BEKENDE OPEN BRIEF AAN DE KONING ¹. “DE VADERLANDSLOZE GEZELLEN”: HET WAS EEN SCHELDWOORD WAARMEE DE CONSERVATIEVE RECHTERZIJDIGE VOOR DE EERSTE WERELDOORLOG DE SOCIALISTEN BEDACHT. DE LINKSE MYTHE VAN EEN INTERNATIONALISTISCH PROLETARIAAT DAT ACTIEF VOOR DE VREDE ZOU STRIJDEN STORTTE IN ELKAAR IN AUGUSTUS 1914. UIT DEZE TRAUMATISCHE ERVARING ONTSTOND LATER IN COMMUNISTISCHE MILIEUS DE THESE VAN HET VERRAAD VAN DE SOCIAAL-DEMOCRATIE AAN HET INTERNATIONALISTISCH IDEEAAL ². WIE DE WERKELIJK BESTAANDE SOCIALISTISCHE BEWEGING VOOR DE EERSTE WERELDOORLOG BEKIJKT ZAL AL VLUG VASTSTELLEN DAT NOCH HET RECHTSE, NOCH HET LINKSE VERHAAL - DIE OP DIT PUNT NOCHTANS WONDERWEL CONVERGEREN - MET DE WERKELIJKHEID STROKEN.

I. 1914: een breuk met het natiedenken in de BWP ?

Augustus 1914 was niet zozeer een principiële breuk dan wel het einde van een illusie, zoals de Russische socialist Axelrod in de herfst van 1914 schreef: “De oorlog vernietigde de in de sociaal-democratie heersende illusie. Wij leefden allen in de waan dat tenminste de socialistische arbeiders van alle landen geheel doordrongen waren van internationale belangen en gevoelens” ³. Eric Hobsbawm gaat nog een stap verder waar hij stelt dat het uitbreken van de oorlog “minder een traumatische ervaring was voor de meeste Britse, Franse, Duitse arbeiders dan voor hun leiders”: “De verdediging van hun eigen regering in oorlogstijd was voor de gemiddelde arbeider volkomen verenigbaar met het aan de dag leggen van klassebewustzijn en vijandigheid tegenover de werkgever”. De verklaring ligt volgens hem voor de hand: niet alleen socialisten, maar ook confessionele partijen én nationalisten stredden voor 1914 om de gunst van de massa (kiezers), en dat feit alleen al wijst erop “dat hun potentiële achterban ontvankelijk was voor hun verschillende eisen en uitspraken” ⁴.

Een vaag vredesideaal, een antimilitaristisch sentiment dat ook in bredere kringen leefde (zo weinig mogelijk geld en tijd verspillen aan het leger) ging hand in hand met

1 JULES DESTREE, *Brief aan de Koning over de scheiding van het Walenland en van Vlaanderen*, Gent, Volksdrukkerij, 1912, p. 5 (vertaald door Avanti).

2 Zie bv. LEO MICHELSEN, *Geschiedenis van de Europese arbeidersbeweging, deel I: tot 1914*, Gent, Masereelfonds, 1976.

3 JAN ROMEIN, *Op het breukvlak van twee eeuwen*, Amsterdam, Querido, 1976, p. 851.

4 ERIC HOBBSBAMM, *Natie en nationalisme sedert 1780: streven, mythe en werkelijkheid*, Amsterdam, Jan Mets, 1994, p. 160.

een socialistische interpretatie van het patriottisme : pacifistische retoriek mengde zich met een discours waarin het patriottisme duidelijk aanwezig was. Liebman geeft zo het voorbeeld van een redevoering van Emile Vandervelde in de Kamer, in 1911. Nadat deze - als officieus voorzitter van de Internationale - had gesteld dat de BWP “geen nationale, maar een internationale partij was”, betoogde hij in dezelfde tussenkomst : “... *le jour où la Belgique serait attaquée, nous la défendrons. Nous nous battons comme les autres et peut-être avec plus d’ardeur que les autres*”⁵.

Zeker in ons land betekent augustus 1914 geen breuk in de socialistische opvattingen inzake het ‘vaderland’ en de ‘landsverdediging’. Daarover zijn de auteurs van de grote synthesewerken over de geschiedenis van de BWP (Mieke Van Haegendoren, Marcel Liebman, André Mommen) het eens⁶. Liebman gewaagt zelfs van een perfecte continuïteit in opvattingen⁷. Voor Mieke Van Haegendoren “bevestigde” augustus 1914 de BWP in haar patriottisme “en soms zelfs staatsnationalisme”. Voor Mommen is het niet alleen geen breuk met het verleden, het was “slechts een logische stap die gezet werd op een moment dat de bourgeoisie bereid bleek de reformistische leiders tot de hoogste politieke waardigheid te roepen”⁸.

Zo bekeken was augustus 1914 dus eerder een versnellingsmoment, een accelerator in een evolutie in de BWP die eigenlijk al bij haar ontstaan was gestart. De socialisten hadden het principe van de nationale verdediging reeds aanvaard, maar zagen er misschien de consequenties nog niet van in. Het grote verschil - voor en na augustus 1914 - was dus niet dat de BWP of een “internationalistische” of een “sociaal-patriottische” partij was, maar was gelegen in het feit dat zij nu niet langer als oppositiepartij maar als beleidspartij haar opvattingen in praktijk kon brengen. De BWP kende geen evolutie “*du rouge au tricolore*” : zij was van in den beginne én Belgisch, én travaillistisch/socialistisch. De socialisten voor 1914 kan men dus beter omschrijven als ‘gezellen op zoek naar een vaderland’, en ook na de Eerste Wereldoorlog ging die zoektocht nog voor een stuk verder. Van deze continuïteit in opvattingen inzake het (Belgische) vaderland willen wij hieronder twee items belichten, zonder de pretentie te hebben volledig te zijn. Het eerste betreft de continuïteit in opvattingen inzake de interpretatie van het ontstaan van België in 1830 in de parallele, of zo men wil, alternatieve socialistische historiografie.

5 MARCEL LIEBMAN, *Les socialistes belges 1914-1918 : le POB face à la guerre*, Brussel, Vie Ouvrière, 1986, p. 13.

6 MIEKE CLAEYS-VAN HAEGENDOREN, *25 jaar Belgisch socialisme : evolutie van de verhouding van de Belgische Werkliedenpartij tot de parlementaire democratie in België 1914 tot 1940*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1967, p. 420; ANDRÉ MOMMEN, *Het Belgisch socialisme : ontstaan, ontwikkeling en betekenis van het reformisme in de Belgische arbeidersbeweging (1880-1914)*, Doctoraatsverhandeling Politieke Wetenschappen VUB, 1976, deel III, p. 261; MARCEL LIEBMAN, *Origine et signification idéologiques de la scission communiste dans le Parti ouvrier belge (1921)*, doctoraatsverhandeling Politieke Wetenschappen ULB, 1963, p. 54.

7 MARCEL LIEBMAN, *op.cit.*, p. 13.

8 ANDRÉ MOMMEN, *De Belgische Werkliedenpartij 1880-1914*, Gent, Masereelfonds, 1980, p. 231.

Een tweede item betreft de socialistische opvattingen inzake landsverdediging voor de Eerste Wereldoorlog, met een korte epiloog over de situatie tijdens het Interbellum.

Beide ‘verhalen’ mogen duidelijk maken dat de hamvraag voor de Belgische socialisten niet was te weten of zij al dan niet een vaderland wilden, of wensten, of wilden verdedigen, maar wel ‘welk vaderland’. Noodgedwongen moet men de vraag naar het patriottisme van de Belgische socialisten beantwoorden met fragmenten en flarden van teksten van prominente figuren uit de beweging. ‘Theoretici’ of ‘denkers’ inzake de relatie tussen socialisme en nationalisme/patriottisme kan men hen moeilijk noemen, met uitzondering van de Man misschien, die in de dertiger jaren in een aantal studies aandacht schonk aan het probleem ⁹. In de klassieke Tweede Internationale waren de denkers over de nationaliteitenkwestie Otto Bauer, Lenin, Franz Mehring, Rosa Luxemburg en Jean Jaurès : maar hun opvattingen waren in België nauwelijks gekend ¹⁰. Als men de Belgische standpunten dan toch wil definiëren, dan kan dat nog het best met de term ‘jaressistisch’. Sommigen volgden een eigenzinnig en zonderling parcours : iemand als Edmond Picard, de ‘uitvinder’ van ‘*l’âme belge*’, neemt wat dat betreft eerder een anecdotische en marginale positie in. De reeds aangehaalde Jules Destrée heeft in 1929 nog wat badinerend gefilosofeerd over socialisme, nationalisme en internationalisme in zijn *Introduction à la vie socialiste*, maar ook hier kunnen we moeilijk van diepgang gewagen ¹¹. De Belgen waren nu eenmaal in de Internationale bekend om hun gebrek aan theoretische onderbouwing van standpunten : Kautsky moet zelfs een dag opgemerkt hebben dat de Belgische socialisten geen revisionisten waren ... om de eenvoudige reden dat zij geen theorie hadden om te herzien. Deze inleidende bemerking is nodig om aan te geven dat de uitspraken van bepaalde auteurs die hieronder zullen volgen mijns inziens niet zo maar kunnen veralgemeend worden tot de mening van de ganse BWP, tenzij de afwezigheid van kritiek op deze standpunten mag gelden als een passieve, stilzwijgende instemming.

Het is ook onbegonnen zaak te peilen naar het patriottisme aan de basis, in de Volkshuizen om zo te zeggen, om de eenvoudige reden dat we hiervoor nauwelijks materiaal hebben. Toch wil ik suggereren dat het patriottisme beantwoordde aan een behoefte bij die basis. Bij gebrek aan een echt Belgisch vaderland - dat de socialistische arbeiders inzake politieke en sociale rechten voor de Eerste Wereldoorlog eerder stiefvaderlijk

9 HENDRIK DE MAN, *Nationalisme en socialisme*, Brussel, De Wilde Roos, 1931 (neerslag van een voordracht in december 1931 voor de Socialistische Studiekring) schrijft (p. 5) dat het zijn bedoeling was het “Vlaamsch-belgische nationaliteitenvraagstuk te behandelen in het raam van de algemeene verhouding tussen nationalisme en socialisme in Europa”. In *De psychologie van het socialisme*, Arnhem, Van Loghum-Sloterus, 1929, handelt het elfde hoofdstuk over “Het socialisme in de ruimte : van kosmopolitisme tot sociaal patriottisme”.

10 Zie LESZEK KOLAKOWSKI, *Geschiedenis van het marxisme, deel II*, Utrecht/Antwerpen, Spectrum, 1980.

11 JULES DESTRÉE, *Introduction à la vie socialiste*, Brussel, L’Eglantine, 1929.

behandelde - bouwde de beweging haar eigen 'vaderland' uit, het zuilgebonden netwerk van verenigingen en volkshuizen. De Duitsers hebben de term *Organisationspatriottismus* gelanceerd met betrekking tot die (vaderlands)liefde voor de eigen instellingen en verenigingen, en ook bij ons werden de zuilgebonden netwerken in de contemporaine literatuur beschreven als "*une petite patrie socialiste*". De ijver, het enthousiasme en de energie die in militante kringen werd besteed aan de opbouw van dat 'eigen vaderland', die "concrete utopie" zoals Ernst Bloch het ooit heeft genoemd, kan er dus wel degelijk op wijzen dat het 'patriottisme' een mentale behoefte was in de brede aanhang van de beweging. De sympathie voor 'verre paradijzen' (de Sovjet-Unie als 'vaderland der proletariërs') bij communistische - toch internationalistische - militanten in het Interbellum en daarna vormt ook een aanduiding voor het bestaan van die behoefte.

Als slotopmerking nog dit : deze tekst beperkt zich tot een verhaal over de relatie tussen de socialisten en de Belgische natie. De verhouding van de socialisten met de Vlaamse en Waalse bewegingen werd terzijde gelaten¹². De identificatie van het socialisme in ons land met het Belgische staatsbestel heeft een lang leven gekend, en ik heb enkel de taaie en verre wortels ervan willen aangeven.

II. De Belgische revolutie van 1830 : het verhaal van een 'gestolen' revolutie

Uit de 'Vlaamsche' en Brabantse socialistische partijen ontstond in 1880 de 'Belgische' socialistische partij, directe voorloper van de Belgische Werkliedenpartij in 1885. Het ontstaan van 'onze' landelijke sociaal-democratie situeert zich in die brede golf van het ontstaan van 'nationale' arbeiderspartijen vanaf het midden der zeventiger

12 Voor dit onderwerp wil ik graag verwijzen naar de bij ons minder gekende studie van CARL STRIKWERDA (University of Kansas), *Urban structure, religion and language: Belgian workers, 1880-1914*, Michigan, University Microfilms International, 1984 (consulteerbaar in het AMSAB). Met zijn doctoraat *Vlaamse en sociale machtsstrijd in België, gekoncretiseerd in de wetgeving (1894-1914)* (Brussel, VUB, 1980) heeft HARRY VAN VELTHOVEN het onderzoek op nieuwe banen geleid, en de oude these van de veronachtzaming van de Vlaamse kwestie door de socialisten ondergraven. Leerlingen van hem zetten dit werk verder : (KATHY CEUPPENS, *De Belgische werkliedenpartij en de taalkwestie 1929-1935*, Brussel, Erasmus Hogeschool, 1995, en HENK VERTONGEN, *Houding van de BWP tegenover de taalproblematiek anno 1936-1937*, Brussel, Erasmus Hogeschool, 1995). Daarmee wijken ze af van de cassante maar onbewezen stelling van Lode Wils dat 'uit diegenen die toen voorrang gaven aan de strijd voor de vrijzinnigheid boven die voor de volkstaal en het stemrecht, groeide de socialistische arbeidersbeweging, uit de anderen zou later de christelijke arbeidersbeweging groeien' (in : EMMANUEL GERARD, *De christelijke arbeidersbeweging in België*, Leuven, 1991, deel I, p. 55). Over de zin van het zoeken (vaak met vergrootglas) naar uitingen van flamingantisme in de sociaal-democratie en de christen-democratie heeft Herman Balthazar zinnige dingen geschreven in zijn essay *Bestaat er een Vlaams, Waals en Brussels socialisme ?* (in *Ons Erfdeel*, 1979, 4, p. 544 e.v.). Daarin betoogt hij dat die vraagstelling wat al te gebonden is aan de politieke conjunctuur van de laatste kwarteeuw, en dus ergens relatief. Voor een nieuwe benadering van de relatie socialisme en flamingantisme verwijs ik naar de bijdragen die ikzelf en andere medewerkers van AMSAB leveren aan de Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse beweging.

- De omwenteling van 1830 : volgens vele socialisten een door de burgerij 'gestolen' revolutie. (Lithografie)

jaren, te vertrekken met de Duitse SPD in 1875, de moeder aller sociaal-democratische partijen. Die arbeiderspartijvorming binnen het nationale kader was het spontane antwoord op het feitelijk uiteenvallen van de Eerste Internationale en het mislukken van pogingen (zoals te Gent in september 1877) om de Internationale “terug op te beuren” zoals dat zo treffend heet in de contemporaine bronnen. De meeste arbeiderspartijen die in die periode ontstonden namen zonder complexen nationale benamingen aan : *Sozialdemokratische Partei Deutschlands*, *Parti Ouvrier français*, Belgische Werkliedenpartij. Het is maar naar het einde van de negentiende, begin twintigste eeuw dat iets zuiniger en terughoudender met dat nationale predikaat wordt omgesprongen : de Nederlandse sociaal-democratie bijvoorbeeld, hoewel misschien nog resoluter reformistisch dan de BWP, hield het in 1894 bij SDAP (Sociaal-democratische Arbeiderspartij). De Engelse *Labour Party*, die in 1904 definitief uit de startblokken kwam, heeft er nooit aan gedacht *British* toe te voegen aan haar naam, het zijn merkwaardig genoeg de linkse concurrenten van *Labour* aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog die zich *British Socialist Party* gingen noemen. Een verzoening tussen ‘nationale’ en ‘internationale’ naamgeving treft men aan in de benaming waar-

mee de geunifiëerde Franse socialistische partij zich vanaf 1905 zou aanduiden : *Section française de l'Internationale Ouvrière*, in de wandel SFIO.

Toen de BSP/BWP ontstond was de nationale benaming geen punt van discussie. Het is wat dit betreft trouwens ook merkwaardig dat op het stichtingscongres van de BWP in 1885 wél werd gedebatteerd over de vraag of het woord 'socialisme' expliciet in de naamgeving moest komen (waarbij al even merkwaardig genoeg de Gentenaar Anseele op het punt van de marxistische orthodoxie inzake naamgeving hamerde) maar dat het woord Belgisch eenvoudigweg niet ter discussie stond.

Misschien belangrijker nog is de directe relatie die kan worden aangeduid tussen de totstandkoming van een Belgisch sociaal-democratische partij in 1880-1885 en de herdenking van het ontstaan van de Belgische natiestaat in 1880, de zogenaamde '*cinquantenaire*'. De Belgische socialisten maakten immers van de commotie rond de viering in 1880 gebruik om hun belangrijkste eis - het algemeen stemrecht - via een nationale straatmanifestatie op 15 augustus 1880 op de politieke agenda te plaatsen. Het is overigens niet zonder belang dat in het kader van die beweging en die manifestatie in socialistische kringen zelfs gepalaverd werd over de plaats van de rode vlag in het gebeuren.

Louis Bertrand, een van de leidende socialisten van het ogenblik, zou naar aanleiding van het halfeeuwfeest van België een werkje publiceren met betrekking tot de socialistische visie op de Belgische onafhankelijkheid in 1830. Het droeg - op kaft en schutblad - de enigszins misleidende titel "*1830-1880 : Cinquante années de bonheur et de prospérité*"¹³. Misleidend, omdat het geschrift van Bertrand een bittere '*cahier de doléances*' vormde van het Belgische proletariaat t.a.v. de feestvierders. Hij wilde ermee duidelijk maken waarom socialisten geen reden hadden om deel te nemen aan de officiële vieringen én waarom zij een alternatieve manifestatie in de zin van een betoging voor algemeen stemrecht opzetten. De viering, aldus Bertrand, was niet meer of niet minder dan een feest voor de triomf van de "grote burgerij" : want niet alleen de arbeidersstand, maar ook de middenklasse had niets te vieren, en Bertrand pleitte dan ook voor het aanhalen van de banden "*entre peuple ouvrier et classe moyenne*" met het oog op de strijd voor algemeen stemrecht. Zijn werkje, "*une note discordante dans ce concert joyeux*", nam inzake patriottisme (reeds) een hybried standpunt in. "*On nous traitera de mauvais patriote, cela nous est bien égal*", klinkt het van de ene kant terwijl hij het omgekeerd heeft over "het valse patriottisme" van de feestvierders : "*La révolution n'était pas justifiée : quelque gens aveuglés par un faux patriotisme... en furent les véritables auteurs*". Volgens Bertrand bestonden er dus soorten van patriottisme : valse, slechte maar dus ook echte, goede...

13 LOUIS BERTRAND, *1830-1880 : Cinquante années de bonheur et de prospérité*, Brussel, 1880.

In het betoog van Bertrand klonk ook een visie door die nog meer dan vijftig jaar de socialistische opinie over de Belgische omwenteling van 1830 domineerde : het thema van de ‘gestolen revolutie’. Léon Defuisseaux, de minder gekende broer van Alfred, publiceerde in de jaren 1880 een eigenzinnig overzicht van de Belgische politieke geschiedenis sedert 1830 ; hij verwerkte er ook een eigen verhaal in over de omwenteling van 1830 ¹⁴. Hij had zich de moeite getroost na te gaan welke de sociale origine was van de barricadestrijders van de septemberdagen en tot zijn niet geringe verbazing had hij vastgesteld dat de meerderheid arbeiders en ambachtslui waren. M.a.w. de helden van 1830 waren rasechte proletariërs, maar het vaderland was hun allesbehalve dankbaar geweest : zij mochten wel soldaat zijn op de barricades, maar zij kregen geen stemrecht. Van zijn kant publiceerde Edward Anseele in 1881 een roman met dezelfde strekking over *De omwenteling van 1830*, een minder geslaagd en overigens ook minder verkocht ‘vervolg’ op zijn populaire hagiografie van het leven van Emiel Moyson (*Voor ‘t volk geofferd*) ¹⁵.

Het verhaal van de gestolen revolutie kreeg een tweede leven in 1905, toen België zijn 75-jarig bestaan vierde. Ondertussen waren socialisten reeds een decennium lang vaste klanten in het Paleis der Natie, en kregen zij bijgevolg ook een officiële uitnodiging om aan de feestelijkheden deel te nemen. De kwestie kwam ter sprake op de algemene raad van de BWP van 17 juni 1905 ¹⁶. Op voorstel van Vandervelde werd unaniem beslist in het parlement een redevoering te houden waarin hulde werd gebracht “*aux révolutionnaires de 1830... et pour montrer que les bénéfices de cette révolution faite par les ouvriers ont été confisqués par la bourgeoisie*”; de gestolen, onteigende revolutie stond bijgevolg opnieuw centraal. Op dezelfde vergadering werd tevens besloten niet deel te nemen aan de fakkelstoet waarop alle parlementairen werden verwacht : het was een vorm van symbolisch protest die aansloot bij de teneur van de redevoering waarin gewezen werd op de stiefvaderlijke behandeling van het proletariaat inzake politieke en sociale rechten.

Het is niet toevallig dat Bertrand in 1905, ditmaal samen met de Brouckère en Huysmans, een nieuw alternatief ‘hulde’-schrift publiceerde. Ditmaal loog de titel van deze nieuwe ‘*cahier de doléances*’ er niet om : *75 années de domination bourgeoise* ¹⁷. Door gans de commotie rond de viering van 1905 kreeg Bertrand overigens de smaak te pakken om zijn visie op de Belgische geschiedenis te geven. In 1906 verscheen in twee delen zijn *Histoire de la démocratie et du socialisme en Belgique depuis 1830*, waarin hij uitgebreid het bij Defuisseaux geleende verhaal over de revolutie van 1830 kon vertellen. Overigens bracht Bertrand in de inleiding van zijn werk ook een positieve verwijzing naar het

14 LÉON DEFUISSEAU, *Les routes du suffrage censitaire*, Brussel, Séverin Plapied, s.d.

15 EDWARD ANSEELE, *De omwenteling van 1830, historische roman*, Gent, F. Hage, 1882.

16 *Verslagen van de Algemene Raad van de Belgische Werkliedenpartij*, 17 juni 1905 (AMSAB, Collectie Lebrun).

17 LOUIS BERTRAND, *1830-1905 : 75 années de domination bourgeoise*, Brussel, 1905.

werk van dé Belgische geschiedschrijver bij uitstek, Henri Pirenne (“*son admirable Histoire de Belgique*”), wiens werk in socialistische kringen werd gesmaakt omwille van de volgens hun marxiserende, klassenanalytische strekking of ondertoon van deze geschiedschrijving. Maar inzake 1830 nam Bertrand toch een stuk van de eerder ‘orangistische’ interpretatie van François Laurent en Emile De Laveleye over¹⁸.

Het is niet geheel onbelangrijk in dit verhaal over de groeiende verstrengeling tussen het ‘Belgische’ en het ‘socialistische’ er op te wijzen dat een vertaling van de *Histoire de Belgique* van Pirenne werd verzorgd door de Gentse socialistische Volksdrukkerij, en dat in 1912 de meeste vooraanstaande socialisten zoals Anseele, Vandervelde en Hector Denis zonder complexen deelnamen aan een huldebetoon rond Pirenne.

In de marge van de herdenking van 1905 ontstond er in de BWP een kleine polemiek met betrekking tot de opvattingen van Edmond Picard over de Belgische nationale identiteit. In 1906 publiceerde deze een *Essai d'une Psychologie de la Nation belge* waarin hij nogmaals zijn oude opvatting over het bestaan van een ‘Belgische ziel’ uiteenzette¹⁹. Het werkje is, zoals ook andere teksten van Picard, niet gespeend van een antisemitische en racistische ondertoon en werd in BWP-kringen dan ook met enige gêne ontvangen²⁰. Wellicht niet toevallig publiceerde de bekende Germinal-reeks datzelfde jaar een conferentietekst van Henri Vandeputte (gehouden in de *Section d'Art* van het Brusselse Volkshuis) met als overduidelijke titel : *La prétendue âme belge*. Over het patriottisme schreef de auteur : “*Ma patrie, c'est d'abord moi-même... Mon patriotisme se représenterait justement par des cercles excentriques, l'officiel au contraire par des cercles concentriques*”²¹. Ook Destrée, die we reeds eerder aanhaalden, kon het in 1912 niet laten enigszins de draak te steken met de ‘eerbiedwaardige’ oude rechtsgeleerde Picard. Hij noemt hem “één der vurigste verdedigers van het belachelijke droombeeld dat men de Belgische ziel noemde”, en vermeldt terloops dat deze “theoreticus der rassen” die waarschuwde dat

18 Op p. 27 van dit werk gaf Bertrand nogmaals de lijst van de “martelaars” van 1830, die het “proletarische” karakter van de opstand empirisch moest illustreren.

19 EDMOND PICARD, *Essai d'une psychologie de la Nation belge*, Brussel, Larcier, 1906.

20 Zie over Picards racisme : MICHEL GRAINDORGE, *Edmond Picard au Rwanda : une histoire sans fin de la montée de l'antisémitisme et du racisme*, Brussel, Le Cri, 1994. Overigens was dat antisemitisme niet zo uitzonderlijk in de socialistische kringen (weliswaar vermengd met antikapitalisme) : sporen vindt men bij Emiel Moyson, Louis Bertrand en de Antwerpse socialistische volksdichter Jef De Gratie, die zijn pennenvruchten in *De Werker* publiceerde.

21 HENRI VANDEPUTTE, *La prétendue âme belge*, Gent, Volksdrukkerij, 1906 (reeks Germinal), p. 22. Met dank aan collega Luc Peiren die me op het spoor bracht van deze brochure.

kruisingen tot onvruchtbaarheid zouden leiden, zelf het product was van een Vlaamse moeder en een Waalse vader ²².

Men zou kunnen denken dat na 1914-1918 het socialistische thema van de gestolen revolutie wat wegdeemsterde, maar niets is minder waar. Bertrand, ondertussen Minister Van State geworden, kreeg de opdracht in 1930 het item over de geschiedenis van de Belgische socialistische beweging te schrijven in het officiële en prestigieuze *Livre d'Or* van het eeuwfeest van ons land. Daarnaast verschenen twee werkjes die nog maar eens de socialistische interpretatie kracht bijzetten ²³.

Aan de vooravond van het eeuwfeest, in 1929, publiceerde de Luikse socialistische onderwijzer (en later walligant) Maurice Bologne zijn *L'insurrection prolétarienne de 1830 en Belgique* waarin hij in navolging van Bertrand, Defuisseaux en Anseele het verhaal nogmaals uit de doeken deed, met als koninginnenstuk de sociologische doorsnede van de lijst slachtoffers van 1830. Bologne, die overigens ook een proletarische interpretatie van de Luikse revolutie van 1789 publiceerde, kreeg in zijn werk de officiële zegen van de partij via een voorwoord van voorzitter Emiel Vandervelde, die onder meer schreef: "Vandaag brengt de Belgische grondwet de vrijheden in toepassing, die lange tijd alleen de burgerij ten goede kwamen. Wat meer is, zij erkent nu de rechten, die het proletariaat na een halve eeuw strijd heeft weten te verwerven. De Belgische arbeiders moeten daarom op dit eeuwfeest terugdenken aan de onbekende helden, die hen in de ontvoogdingsstrijd zijn voorafgegaan".

Toen nog eens vijftig jaar later België zich opnieuw opmaakte voor een jubileum, vond de Leuvense progressieve uitgeverij Kritik het passend een reprint te verzorgen van het werk van Bologne: de 'socialistische' interpretatie van 1830 vierde dus op haar beurt een eeuwfeest. Het werkje werd voorzien van een uitgebreid nawoord waarbij ook gewezen werd op de evolutie die de schrijver sindsdien had ondergaan: Bologne, die zich in 1940 aansloot bij het clandestiene *La Wallonie libre* werd gaandeweg een Waalse nationalist en richtte in 1963 mee het *Front Wallon*, en later *Rassemblement Wallon* op, waarvan hij overigens een mandaat als senator zou waarnemen ²⁴. Het is dan ook niet toevallig dat het Waalse gewest de septemberdagen van 1830 tot Waalse nationale feestdag zouden uitroepen.

22 JULES DESTREE, *op.cit.*, 1912, p. 17.

23 LOUIS BERTRAND, "Le Parti socialiste belge", in *Centenaire de l'indépendance, livre d'or du peuple belge*, Brussel-Antwerpen, Leclercq, De Ridder & De Haas, 1930, p. 105-110.

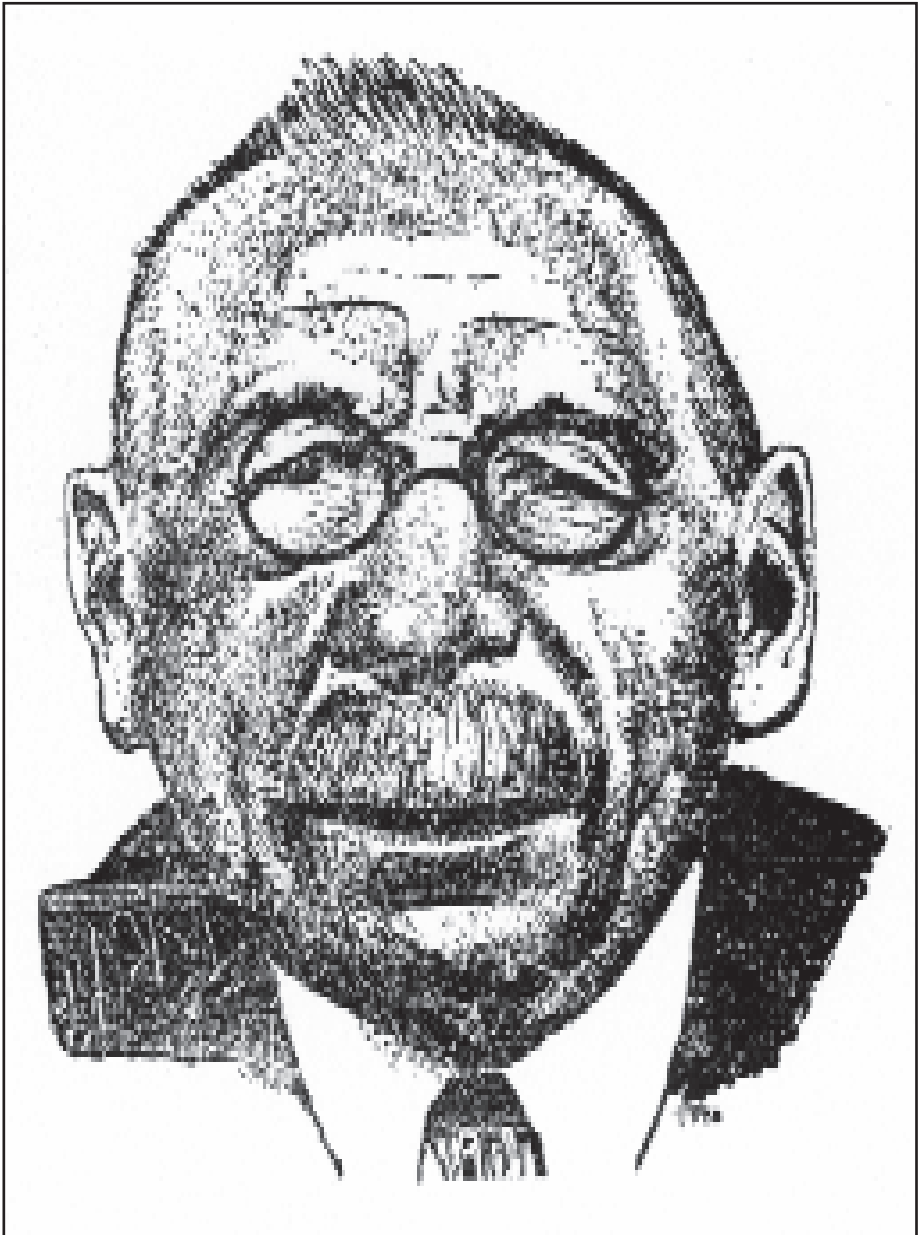
24 MAURICE BOLOGNE, *De proletarische opstand van 1830 in België*, Brussel. De Wilde Roos, 1930. MAURICE BOLOGNE, *De proletarische opstand van 1830 in België*, Leuven, Kritik, 1979 (heruitgave).

Dat laatste lijkt misschien een detail ware het niet dat de socialistische interpretatie van de Belgische omwenteling in 1830 ook al min of meer een andere teneur kreeg aan weerszijden van de taalgrens, en dus een bijkomend element levert in het verhaal over de relatie tussen socialisme en nationalisme in ons land.

Lode Craeybeckx, toekomstig volksvertegenwoordiger en burgemeester van Antwerpen, maar in 1930 nog een eerder onbekende Vlaming met een gevangenisverleden als activist, publiceerde dat jaar in opdracht van de BWP (en met een voorwoord van Camille Huysmans) een werkje over *Honderd jaar burgerlijke democratie*; het werd in BWP-kringen geprezen als een voorbeeld van de toepassing van de ‘marxistische methode’ inzake geschiedschrijving ²⁵.

Een aantal zinsneden geven heel goed de teneur van het socialistische ‘patriottisme’ weer, zeker voortvloeiend uit de pen van een nog maar onlangs ‘bekeerde’ ‘Vlaamse patriot’. Tot besluit van zijn werk schreef hij over patriottisme onder meer : “Er is, vooreerst : het primair patriottisme. Het uit zich door het feit dat het proletariaat verlangt de onafhankelijkheid van het land te handhaven. Dat patriottisme belijdt het Belgische proletariaat, zonder voorbehoud. Ons volk wil vrij zijn; het wil dat de eerste voorwaarden voor allen vooruitgang zouden verwezenlijkt zijn : indien het land zijn vrijheid verloor, zouden de arbeiders ophouden vrij te zijn... Maar, onafhankelijk van dit patriottisme, dat zich bevestigt in de internationale orde, is er een ander : het berust op de waardeering die wij gevoelen voor de waarde-op-zich van het land, van zijn instellingen, van geheel zijn manier van zijn. Dit soort patriottisme, is overdacht, secundair, sentimenteel, indien ge wilt. Het is vanzelfsprekend dat het proletariaat zulk patriottisme slechts belijden kan, in de mate dat het zich gelukkig voelt. *Ubi bene, ibi patria*. Het vaderland is daar, waar we het goed hebben. Dit gezegd zijnde, is het klaar waarom, in 1880, in 1905 het proletariaat niet heeft kunnen deelnemen aan de vreugde van de onafhankelijkheidsfeesten. Vandaag is de toestand veranderd. Het proletariaat deelt in de vreugde. Wel te verstaan, we hebben het niet over het al of niet mededoen aan bepaalde manifestaties. Dit is een tactische vraag van omstandigheden. De morele positie van de arbeidende klas is niet meer beheerscht door een gevoel van verbittering, zoals voorheen”. En besluit hij, met betrekking tot de notie vaderland : “... het vaderland zoals het behoort te zijn, zal eerst door het socialisme geschapen worden... Het socialisme, door de democratie te verwezenlijken, gaf ons een vaderland (cursief in de oorspronkelijke tekst). Het socialisme, door zijn werk van sociale ontvoogding en culturele verheffing, zal dat vaderland hervormen. Het socialisme zal bewerken dat wij het vaderland meer en meer zullen liefhebben, als het gemeenschappelijk goed van gelijkberechtigten, broederlijke mensen”.

25 LODE CRAEYBECKX, *Honderd jaar burgerlijke democratie*, Brussel, De Wilde Roos, 1930.

- Edward Anseele in 1912 : "Zonder algemeen stemrecht is België ons land niet".
(Tekening van Frits Van den Berghe in *Koekoek*, 31 juli 1931)

Terloops stipte de gewezen activist Craeybeckx in zijn conclusies ook de relatie tussen Belgisch en Vlaams ‘vaderland’ aan. Met een optimistische blik gericht op het eerder gesloten socialistisch *compromis des belges* schreef hij : “Wij gaan met rassche schreden, de oplossing van het Vlaamsch-Waalsch vraagstuk tegemoet”. De tegenstelling “tusschen de Belgische staatsnationaliteit en de historische gemeenschappelijkheid van de Belgische natie, eenerzijds, en de Vlaamsche en Waalsche volksnationaliteiten, anderzijds” kon men - steeds volgens Craeybeckx - oplossen “door aan de Vlamingen en aan de Walen de mogelijkheid te schenken, binnen het kader van een Nieuw-Belgisch Staatsverband, hun eigen landaard volledig en onbelemmerd te ontwikkelen”²⁶.

Vanzelfsprekend moeten we bij Craeybeckx en andere socialistische auteurs ‘proletariaat’ altijd lezen als de georganiseerde socialistische arbeidersachterban. De opmerking “*ubi bene, ibi patria*” lijkt me veelzeggend om dit ‘pragmatische’ patriottisme, even pragmatisch als de Belgische socialistische ideologie in haar geheel, samen te vatten. De gewezen socialist Paul De Witte, die omstreeks dezelfde tijd (dissidente) mémoires schreef over zijn belevenissen als internationalistisch militant in de jaren 1870 gaat zelfs zo ver het “waar het goed is, is mijn vaderland” te verheffen tot “de leus van de Internationale”²⁷.

Beide werken - van Bologne en Craeybeckx - verschenen overigens op een moment dat de BWP in de oppositie was, wat ruimte liet voor een scherpere interpretatie van de historische feiten. Maar de conclusie uit dit verhaal over de socialistische geschiedschrijving van de Belgische omwenteling is wel duidelijk : eigenlijk betrof het een ‘proletarische revolutie’ en had de arbeider in 1830 de politieke en feitelijke sociale rechten gekregen die hij later in bittere strijd moest veroveren, dan had hij ook reeds in 1830 een volwaardig vaderland gehad...

III. Het socialistische patriottisme getoetst : het debat over de nationale defensie

De socialisten hadden zich reeds vrij vroeg verzoend met het principe van de landsverdediging, rond het aan progressieve liberalen (en meer bepaald Georges Lorand) ontleende concept van de ‘gewapende natie’, of zoals het in brochures en artikels werd genoemd, het ‘Zwitsers stelsel’.

Dit concept was reeds in de jaren 1890 opgedoken, en sloot aan bij de volksmilities van de Franse revolutie en de Parijse Commune. Slechts een kleine minderheid van anarchisten aageerde - veelal als parasieten rond de kringen van de Socialistische Jonge Wachten - tegen

²⁶ LODE CRAEYBECKX, *op.cit.*, p. 347 e.v.

²⁷ PAUL DE WITTE, *Alles is omgekeerd : hoe de werklieden vroeger leefden (1848-1918)*, Leuven, Kritak, 1986.

het “alleman soldaat = alleman moordenaar”. Met instemming werd in de socialistische en antimilitaristische jongerenpers volgende uitspraak van Anseele geciteerd : “Niemand is wezenlijk vrij die de volgende drije rechten niet bezit : stemrecht om de wetten te maken naar zijne behoeften, verzekerd bestaan, om door broodgebrek voor andermans wil niet te moeten onderdoen, en wapens om de twee vorige onschendbare mensenrechten te verdedigen tegen vreemde veroveraars of binnenlandse verdrukkers. De gewapende natie is de bewapening der werkers en ontwapening der rijken”²⁸. Gedichten en liederen van de Jonge Wachten getuigen van het dubbelzinnige gevoel tegenover leger en stiefvaderland : “Zij willen ons doen vechten voor vorst en vaderland, maar vragen wij onze rechten, dan bijten wij in ‘t zand... Voor ‘t vaderland te sneven zijn we goed genoeg, voor ‘t stemrecht ons te geven is ‘t altijd te vroeg...”²⁹.

Het denken over de gewapende natie sloot nauw aan bij de opvattingen die de ‘vredesapostel’ Jean Jaurès had uitgewerkt - in nauwe dialoog met een aantal jonge officieren - in zijn *Armée Nouvelle*. De BWP telde zo haar eigen militaire specialist, de gewezen kapitein Emile Calonne (later parlementair voor de BWP), die in een aantal brochures de gewapende natie verdedigde. Calonne publiceerde overigens in 1912 een nogal merkwaardig werk onder de titel *Mobilisation de l’armée socialiste* waarin hij voorstelde de socialistische beweging in te richten... als een leger met beroepsdivisies, regionale regimenten én vrijkorpsen in de streken waar men minder ingeplant was³⁰ ! Het was wel een zeer verregaande uitwerking van de militaire metaforen die zo populair waren in het socialistische woordgebruik... Het lijkt misschien een anekdote, maar kenschetsend is wel dat dit ontwerp van ‘socialistisch militarisme’ op geen enkele kritiek werd onthaald in de beweging, ook niet bij de meer radicaal antimilitaristisch ingestelde Jonge Wachten.

Vanuit het concept van de gewapende natie werden alle pijlen gericht op het verouderde Belgische dienstplichtstelsel, de loting. Ik heb er vroeger reeds kunnen op wijzen hoe de BWP en haar jongerenorganisatie wat dit betreft zich bevonden in het gezelschap van ‘modernistische’ militairen gegroepeerd rond de bladen *La Belgique Militaire* en *L’Echo de l’Armée* die eveneens ijverden voor de afschaffing van de loting³¹. Uiteindelijk werd de afschaffing - en de invoering van de persoonlijke dienstplicht - in 1909 gestemd door een ‘progressieve’ en ‘democratische’ wisselmeerderheid, socialisten inclusief. Daarmee kwam er een einde aan het systeem dat Horace Van Offel “*l’armée des pauvres*” had genoemd. Daarbij was de socialistische stellingname niet alleen ingegeven door de logica van de gewapende natie, maar misschien nog meer door sociale motieven :

28 *La Jeunesse Socialiste - De Socialistische Jeugd*, maart 1960, p. 5.

29 Geciteerd bij LUC DE VOS, *Het effectief van de Belgische krijgsmacht en de militiewetgeving 1930-1914*, Brussel, Centrum voor Militaire Geschiedenis, 1985, p. 409.

30 EMILE CALONNE, *Mobilisation de l’armée socialiste*, Péruwelz, Philippe et Crunelle, 1912.

31 GUY VANSCHOENBEEK, “Leger en socialisme voor de Eerste Wereldoorlog”, in *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, september 1979, p. 219-262.

de ‘bloedwet’ werd immers bij de eigen achterban als bijzonder sociaal onrechtvaardig aangevoeld. “Weg met u vaderlanders voor de klucht, die te lui zijt uw land te dienen”, schreef men in *Vooruit* daags voor de verkiezingen van 1894³².

Vier jaar later moest een volgende stap worden gezet. Aan de vooravond van de laatste grote stakingsbeweging voor algemeen stemrecht debatteerde de BWP op haar partijcongres van maart 1913 opnieuw over het militaire vraagstuk. Er was een nieuwe legerhervorming op handen die na de persoonlijke nu ook de algemene dienstplicht wilde invoeren. Georges Hubin en Léon Furnémont brachten verslag uit over de materie. Hun verslag werd met een grote meerderheid aangenomen³³. Georges Hubin (1863-1947), gewezen steenhouwer en socialistisch parlamentslid voor Hoei-Borgworm (1898-1946), Minister van Staat in 1945, vormt een prachtige illustratie van socialistisch patriottisme en zelfs militarisme. Hij die, voor 1914, in de Kamer tijdens de debatten rond de landsverdediging nog hartstochtelijk had geroepen “*mais donnez-vous quelque chose à défendre*”³⁴ werd in 1914 oorlogsvrijwilliger ondanks zijn reeds wat gevorderde leeftijd en eindigde de oorlog als officier. Tijdens de Achttiendaagse Veldtocht trok de meer dan zeventigjarige Hubin opnieuw zijn uniform aan, om daarna onder te duiken in het maquis in Frankrijk : hij was de geestelijke vader van Edmond Leburton, zelf een luitenant van het Geheim Leger³⁵.

In hun verslag schreven beide auteurs volgende opmerkelijke zin, die m.i. kan gelden als een goede samenvatting van de overheersende opvattingen inzake vaderland en natie in de BWP : “Tegen het vaderlandsbegrip in den verheven zin van ‘t woord, is het socialisme ja niet. Niet alleen neemt het het bestaan der Natiën aan, maar het vergt hare zelfstandigheid en onafhankelijkheid. Het neemt insgelijks aan, dat de vrije volkeren zich ter verdediging van hun grondgebied en van hunne democratische instellingen moeten voorbereiden. Zoo lang de wederlandsche geschillen niet door op wettelijke grond samengestelde scheidsgerichten zullen opgelost worden, zal men het gebruik van geweld te vreezen hebben. Doch tegenover de bestendige legers, veroveringstuigen in het buitenland en bloedige onderdrukkings- en beteugelingstuigen in het binnenland, stelt het socialisme de nationale militiën (wapening van alle burgers voor ‘s lands verdediging), nieuwerwetschen vorm van de verdedigingsinrichting (uitsluitelijk voor de verdediging ingericht) der volkeren die hunne vrijheid hoogschatten, maar die eerbied koesteren voor de vrijheid van anderen”. Hierop volgen een aantal praktische overwegingen met betrekking tot de organisatie van dit “verdedigingsleger waarvan de volledigste uitdrukking of verwezenlijking op onze dagen in Zwitserland bestaat”.

32 *Vooruit*, 12 oktober 1894, p. 1.

33 *XXVIII ste Jaarlijks Congres van de Belgische Werkliedenpartij, gehouden op 23,24 en 25 maart 1913*, Brussel, Belgische Werkliedenpartij, 1913.

34 *Luc De Vos, op.cit.*, p. 331.

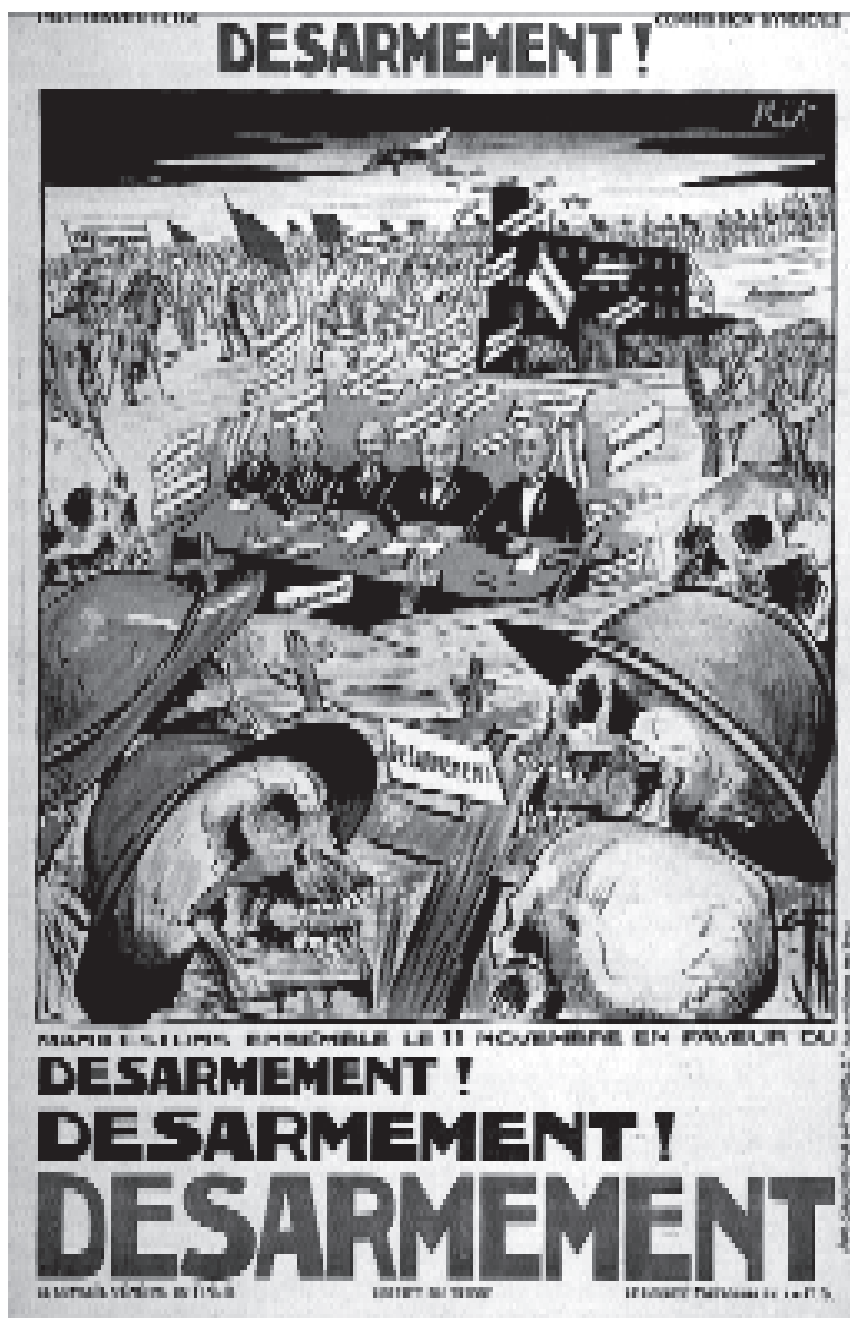
35 Zie RENÉ FURNÉMONT, *Georges Hubin, apôtre du socialisme*, Hoei, s.n., s.a.

Op het ogenblik dat dit rapport gestemd werd, ging er nochtans een golf van radicalisering door de de BWP-rangen. De verkiezingen van 1912 hadden een teleurstellend resultaat gekend en de socialistische aanhang mobiliseerde voor een nieuwe algemene staking in april 1913. Het is trouwens in diezelfde golf van radicalisering dat de bekende wallingante geloofsbelijdenis van Jules Destrée (de bron van ons begincitaat) te situeren valt. Blijkbaar impliceerde die politieke radicalisering niet dat ook inzake leger en defensie de geesten in een antimilitaristische zin werden geradicaliseerd, hoewel er rond de algemene staking heel wat te doen was met betrekking tot de repressieve inzet van het leger.

Wat niet wil zeggen dat de kernachtige formulering van het socialistisch patriotisme *unisono* werd aanvaard. Kritiek kwam er van de extreem linkzijdige in de partij (Jacquesmotte en Chapelier) en van het marxistische oppositiecentrum (rond de Man en de Brouckère, beiden toekomstige frontvrijwilligers), die een meer klassiek en radicaal antimilitaristisch standpunt verdedigden. “Wij arbeiders, wij hebben geen land”, klonk het in het betoog van Chapelier, “dat ze komen, de Franschen of de Duitschers; zij zullen ons het verplichtend onderwijs en dit algemeen stemrecht geven waarvoor wij eene algemeene werkstaking aangaan”. Uit de zaal klonk protest : “het algemeen stemrecht van Pruisen” werd er geroepen. Een verwijzing naar het reactionaire “drieklassenrecht” aldaar, maar die in dit tijdsgewricht ook wel kan duiden op een vroegere uiting van germanofobie in de BWP. De ondoordachte opmerkingen ter linkzijdige en de stemming van het Congres lieten aan enkele tenoren toe een en ander scherper en concreter te stellen.

Jules Destrée stelde : “Het proletariaat heeft ten minste zijn arbeid te verdedigen... Heeft de arbeider niet zijne vrouw en kinderen te verdedigen ?”. Vandervelde speelde in op de traditionele francofilie bij vooral de Waalse socialistische achterban : “Indien morgen het republikeinsche Frankrijk aangevallen wordt door één van de grote militaire koninkrijken van Europa, dan zou de plicht der socialisten in Frankrijk zijn hunnen republikeinsche instellingen te verdedigen”. En, verwijzend naar de marxiserende retoriek van de linkse oppositie, stelde hij : “Ja, in het Communistisch Manifest wordt gezegd dat ‘de arbeiders geen vaderland hebben’. Maar dit dagteekent van 1848 - de toestand was toen verre van te zijn wat hij nu is (waarna hij onderbroken werd). Zeker, ik versta dat de Russische proletariër geen vaderland heeft. Maar wie zou durven beweren dat in een democratisch land als Zwitserland, bij voorbeeld, de werkende klasse geen vaderland heeft ? Het begrip vaderland is betrekkelijk. Men is steeds de patriot van iemand. *De proletariërs moeten trachten een vaderland te veroveren dat zij kunnen verdedigen met liefde, gelijk men zijne moeder kan verdedigen* (gecursiveerd door GvS)”.

Uiteindelijk stemden de socialisten in de Kamer de veralgemening van de dienstplicht niet. Niet zozeer uit antimilitaristische overwegingen, dan wel uit frustratie omwille van het uitblijven van het algemeen enkelvoudig stemrecht. Anseele verwoordde het tijdens de debatten in de Kamer kernachtig als volgt : “*Aussi longtemps que nous ne jouirons pas*

- *Ontwapening*, affiche uitgegeven door de Algemene Raad van de Belgische Werkliedenpartij in 1932. (Affiche, collectie Emile Vandervelde Instituut)

de ce droit (het algemeen stemrecht), *la Belgique n'est pas notre pays*³⁶. Het had een motief kunnen zijn voor een socialistische afwijzing van de *union sacrée* in augustus 1914, het werd het niet. De massa der socialistische opgeroepen van 1914 moest nog vijf jaar wachten eer het vaderland instemde met hun politieke gelijkberechtiging : ook zij konden met recht en rede stellen, "hier ons bloed, wanneer ons recht". En de gewapende natie ? Het werd een van de doctrinaire fossielen van de BWP, waarbij af en toe nog lippendienst werd bewezen aan het afschaffen der kazernes en dergelijke programmapunten waar men zich verder niet druk om maakte. Het 'Zwitserssch stelsel' werd in het BWP-programma gereduceerd tot de eis van de zesmaandendienst, of gewoon de vermindering van de diensttijd, een van de populaire en weerkerende items bij verkiezingen (in 1925 en 1952 om de belangrijkste te noemen).

In tijden van gevaar, zoals vanaf 1935, was de BWP graag bereid deze eis van de politieke agenda af te voeren. In de aanloop tot de Tweede Wereldoorlog kreeg de partij trouwens de kans - anders dan voor de Eerste Wereldoorlog - om een actieve bijdrage te leveren aan de herbewapening en de politieke fundering van de Belgische onafhankelijkheidspolitiek.

IV. Bij wijze van epiloog : een incident rond de nationale vlag

De BWP kon in de jaren 1918-1921, als lid van een regering van nationale eenheid, de concretisering van het verhoopte nieuwe, meer democratische en meer sociale België helpen gestalte geven. Op binnenlands vlak oogstte ze zo de niet geringe vruchten van haar *union sacrée*-politiek. Op de internationale scène, ondermeer in de houding tegenover het Sovjetcommunisme en bij de reconstructie van de Internationale, bleef ze ageren in het verlengde van de *union sacrée*³⁷.

Vanaf midden 1920 begonnen de verhoudingen in de regering van nationale eenheid te verzuren, onder meer rond de buitenlandse politiek, maar ook rond items als de realisatie van de achturedag en andere sociale hervormingen. In de geesten was een rechts wisselkabinet tussen liberalen en katholieken reeds in de maak. Aanleiding om de socialisten uit de regering te wippen - of te laten opstappen - was het in het socialistische collectieve geheugen bekende incident rond het 'gebroken geweer'. Op 16 oktober 1921 was minister Anseele aanwezig op een socialistische manifestatie in La Louvière waar een rode vlag met het zinnebeeld van het gebroken geweer werd gedragen. Toen dit bekend raakte, eiste de liberale minister van landsverdediging Albert Devèze, daarin bijgevallen door de katholiek Carton de Wiart, het ontslag van Anseele. Alle socialistische ministers stapten toen solidair met Anseele op.

36 MARCEL LIEBMAN, *op.cit.*, 1986, p. 11, citeert de *Annales Parlementaires, Chambre des Représentants*, 1912-1913, p. 943.

37 Zie ANDRÉ MOMMEN, *De erkenning van de Sovjet-Unie door België*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling Politieke Wetenschappen VUB, 1969, en MARCEL LIEBMAN, *op.cit.*, 1963.

Het incident van La Louvière was niet meer of niet minder dan de spreekwoordelijke stok die gevonden werd om de ‘rode’ hond te slaan. Maar hoe kunnen we het incident interpreteren in het licht van de continuïteit van socialistische opvattingen inzake vaderland en landsverdediging ? Betekende het een breuk met de periode van de *union sacrée* ? Was het de zwaluw die een nieuwe lente van het antimilitarisme en het pacifisme aankondigde ? Ik denk het niet : in de conservatief-rechtse interpretatie van het incident was het uiteraard wel zo dat men het zag als de ontmaskering van de ware (lees : onvaderlandslievende) aard van het socialisme. Maar enkele details in het gebeuren wijzen omgekeerd op een continuïteit inzake opvattingen bij de socialisten.

Soms hoort of leest men dat de vlag met het gebroken geweer toebehoorde aan de Socialistische Jonge Wachten, m.a.w. de nieuwe generatie radicale en antimilitaristische jongeren die niet door het *union sacrée*-denken waren ‘besmet’. Dit klopt niet, de vlag behoorde toe aan de socialistische oudstrijders³⁸. Volgens een ander verhaal werd de Belgische driekleur ‘beledigd’ door de manifestanten. Inderdaad moet er een incident zijn geweest met een kleine kern van hyperbelgicistische oudstrijders, waarbij ‘hun’ vlag nogal onzacht behandeld werd. Maar omgekeerd werden in de socialistische manifestatie, in een woud van rode vlaggen ook Belgische driekleuren meege dragen, en dit is geen onbetekenend detail. Tussen de drieduizend socialistische oudstrijders uit Vlaanderen en Wallonië liep volgens het verslag in de socialistische pers een afdeling van de Nationale Strijdersbond (FNC) uit Péronnes, die in blok was overgestapt naar de beweging van Socialistische Oudstrijders, en voor de gelegenheid hun nationaal embleem met een rode strik hadden versierd. Aan het slot van de betoging, tijdens een toespraak van Anseele, stonden de Belgische vlaggen vooraan. Anseele wees er in zijn toespraak trouwens op dat “gansch de beteekenis der betooging ligt in het prachtig schouwspel van haar slot : twee Belgische vlaggen, omringd door honderden roode vaandels, de Belgische vlag had nooit schoner eere wacht”. Op de algemene raad van de BWP op 7 en 24 november 1921 werden de socialistische ministers unaniem gefeliciteerd voor hun gedrag³⁹.

Het thema van de “rode erewacht rond de nationale vlag” werd trouwens - zij het vergeefs - door de BWP uitgespeeld in de verkiezingscampagne van 1921. Een van de affiches die in AMSAB worden bewaard toont een tweeluik, waarop men een jonge (!) arbeider fier een driekleur ziet dragen, omringd door rode vaandeldragers. Het andere (linker) luik toont burgers die een driekleur verscheuren, verwijzend naar een incident tijdens de schoolstrijd van 1884, toen liberale betogers de vlag van katholieke tegenbetogers aan stukken reten. De moraal van het verhaal moest duidelijk zijn voor de socialistische

38 Voor de socialistische oudstrijders verwijs ik naar GITA DE NECKERE, *Sire, het volk mort : collectieve actie in de sociale geschiedenis van de Belgische staat, 1831-1940, Deel VII : De nationalismen van onbekende soldaten*, onuitgegeven doctoraatsverhandeling Letteren en Wijsbegeerte RUG, 1994.

39 Zie *Vooruit* 17 oktober 1921, p. 1 en 19 oktober 1921, p. 1 en de “verslagen van de algemene raad van de BWP, 7 en 24 november 1921” (AMSAB, Collectie Lebrun).

kiezer : “de arbeidersklasse houdt de wacht rond de nationale vlag”, de burgerij heeft ons niets te leren in eerbied voor de nationale symbolen.

Het incident van La Louvière was uiteraard slechts een anekdote in de lange zoektocht van de BWP naar het ‘vaderland’. Maar toch duidt het erop dat de symbiose van patriotische gevoelens met een vaag vredesideaal, de ‘twee zielen’ van de socialistische inborst nog lang aanhield : hier sluit onze opvatting van de mentaliteit en psychologie van de socialistische militanten aan bij die van Hobsbawm, die een pluraliteit van identiteiten in hoofde van eenzelfde persoon onderkent ⁴⁰. Het incident duidt er ook op dat de socialisten - hoezeer zij hun patriottisme ook mochten beklemtonen - door de conservatieve rechterzijde toch met persistente argwaan als ‘vaderlandsloze gezellen’ werden bekeken, of zoals Moyson het ooit omschreef : “de arme klas is een vreemdeling in ‘t land”.

‘Internationalisme’ in de Belgische Werkliedenpartij, voor zover het werd beleden, betekende vaak weinig meer dan de Belgicistische solidariteit tussen Vlamingen en Walen; het appel aan de Belgische solidariteit werd een surrogaat voor internationalisme : de aftakeling : van dat gesublimeerde internationalisme is echter een ander verhaal. Na de Tweede Wereldoorlog kreeg dit internationalisme een nieuwe teneur, eerst in de zin van een Atlantisch anticommunisme, later in de zin van een nieuw sociaal-democratisch Europees... patriottisme ⁴¹.

---

* GUY VANSCHOENBEEK (°1953-†1997), Dr. In de Letteren en Wijsbegeerte - Groep Geschiedenis aan de Universiteit Gent in 1992. Tussen 1983 en 1997 als stafmedewerker verbonden aan het Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging in Gent. Hij publiceerde diverse monografieën over de geschiedenis van de sociaal-democratie in Vlaanderen, in het bijzonder *Novecento in Gent. De wortels van de sociaal-democratie in Vlaanderen* (Gent/Antwerpen, AMSAB/Hadewych, 1995).

---

40 ERIC HOBBSAWM, *op.cit.*, p. 160.

41 Deze stelling zullen we verder uitwerken in onze bijdrage “Tussen Scylla en Charibdis, tussen Atlantis en Moskou : de Belgische sociaal-democratie en de Koude Oorlog in België”, die in het voorjaar van 1997 komt te verschijnen in het boek van MARK VAN DEN WIJNGAERT (red.), *België in de Koude Oorlog*. Over de opkomst van het Europese sociaal-democratische en patriottische ideaal, dat nauw samenhangt met de zucht naar een derde weg tussen Washington en Moskou, zie MARIO TELO, *De la nation à l’Europe : paradoxes et dilemmes de la social-démocratie Européenne*, Brussel, Bruylant, 1993.